

TÜRKÇE SÖZLÜK'E İKİ YAZARDAN KATKILAR

Nevzat GÖZAYDIN

Türkçenin zenginliğini ve güzelliğini, eski ve yeni yazarlarımızın eserlerini okudukça daha iyi ve kolay görebiliyoruz. Bunlarda yer alan söz varlıklarını, sözlüğümüzün geliştirilip genişletilmesi amacıyla da taramalarımız devam ediyor. Kitaplar basılı olduklarından ötürü, bu güzellikleri saklıyor ve gelecek kuşaklara da aktarıyor.

Aslında dilimizin en güzel yanını; “söz ehli” diye tanımlanan insanların sohbetlerinde, konuşmalarında buluruz. Konuşan kişinin söylediklerini bir cihazla sıcaklığı kaydetmek, her zaman kolayca mümkün olamıyor. Ortamda doğal olarak gelişen konuşmaların lezzetini o an hissediyoruz ama anında kaydedip yazıya geçirmek de içinde bulunulan duruma pek uymuyor. Her nasılsa kaydı yapılabilenlerin birçoğu da yazıya dökülemeden bir köşede unutulup gidiyor. Radyonun yurdumuzda tek yayın aracı olarak dinlendiği yıllarda heyecanla bekleyip dinlediğim bir Burhan Felek, bir Feridun Fazıl Tülbentçi, bir Baki Süha Ediboğlu acaba kaç bant doldurup bırakmıştır? Bir ara televizyonda sohbet programlarına katılan Bal Mahmut’un (Mahmut Baler) bantları nerededir? Keşke bu ve bunlara benzer konuşmaların bütün metinleri elimizde basılı olarak bulunsa da onları tarayıp sözlüğümüzün eksiklerini tamamlayabilsek... Son yıllarda bazı ünlü kişiler hakkında hazırlanan, onlar adına yayımlanan hatıra kitaplarının yanı sıra bizzat kendi konuşmalarından, sorulara verdikleri cevaplardan oluşan hacimli eserler de yayımlandı. Bunların da *Türkçe Sözlük* için ayrıca taranıp değerlendirilmesi gerekmektedir. Hangi bilim dalında ünlü olursa olsun bu tür kitaplar, sözlüğümüz bakımından ayrı bir kazançtır.

Türk Dili’nin bu sayısında yine iki ayrı kuşağın temsilcilerinden olan yazarlarımızın dört eserinden taradığım, *Türkçe Sözlük*’te bulunmayan, bu-

lunup da değişik anlamlar taşıyan veya örnek cümlesi verilmeden geçilen madde başları ile iç maddelerden bir bölümünü daha sergiliyorum.

Ercüment Ekrem Talu (1888-1956) edebiyatımızın çok yönlü bir şahsiyetidir. Değişik türlerde bir hayli yazı yazmıştır. Ancak kitaplarının yeni baskılarını bulmak mümkün değildir. Onun *Çömlekçiöğlü ve Ailesi* ile *Kodaman* başlıklı kitaplarını dikkatle okuyup taradım.

Necati Cumalı'nın (1921-2001) da elimizde birçok kitabı vardır. Şiirleri, oyunları, senaryoları, günceleri, hikâyeleri ve romanları, dilimize yaptığı hizmetin birer kanıtıdır. Onun da *Susuz Yaz* romanı ile *Senin İçin Ey Demokrasi* denemeleri taranmış olup bulduğum söz varlıklarını aşağıda veriyorum.

Her zaman olduğu gibi verilen örneklerde, yazarların ilgili eserlerindeki yazıma uyulmuş olup her hangi bir değişiklik yapılmadan aynen verilmiştir.

açık gözlülük: *TS*'de 1. anlamına örnek bulunamamış: “Yaşı on iki, on üç var yok olmasına rağmen, açık gözlülüğünden dolayı çok şey biliyordu.” (EET/K, 48)

aklına durgunluk ver: Sözlüğümüzde bulunmayan bu deyim anlamının ‘bir olay karşısında çok şaşırarak, olayı iyi kavrayamamak’ olduğunu düşünüyorum: “Bütün bu semtin hususiyetleri, onlarla ilk defa ünsiyet eden görgüsüz çocuğun aklına durgunluk veriyordu.” (EET/K, 46)

alçak gönüllülük: Örnek cümleyi aktaralım: “Kendi gibi adamlara karşı gösterdiği alçak gönüllüğe meftundu.” (EET/K, 143)

anamalıcı: “Anamalıcının, araçlarının kâr iştihaları doymak bilmezken, Fransa sömürgelerini, bencilleştikçe de turistlerini yitiriyor.” (NC/SİD, 17) örneğiyle geçelim.

anlam taşı-: *TS*'de bulunmayan bu ibarenin ‘anlama sahip olmak, anlamına gelmek’ şeklinde düşünülmesi gerekir: “Bir toplumun huzura kavuşması gerçekte çok geniş bir anlam taşıdır.” (NC/SİD, 64)

ateş bas-: İki cümleyi örnek olarak verelim: “Bütün kanının ılandığını, yüzüne gözüne ateş bastığını duydu.” (NC/SY, 47) ile “Hacer’in yüzünü, hızlı hızlı yürümekten, ateş basmıştı.” (NC/SY, 103)

ayak satıcılığı: Anlamını ‘seyyar satıcılık, bir yerde durmadan ve tezgâh açmadan yapılan satıcılık’ olarak verebiliriz. *TS*'de bulunmuyor: “Sokaklarda ayak satıcılığı eden çocuklar, hep o okuryazar olmayan halkımızın yüzde yetmişinde vardır.” (NC/SİD, 44)

bağdaş-: *TS*'deki birinci anlama örnek olarak olumsuzluk ifade eden bir cümle verilmiş. Oysa önce olumlusunun olması gerekir, olumsuzu ayrı bir madde olarak alınabilir. Örneği bununla değiştirelim: “Hele bir tanesi ile o kadar iyi bağdaşmışlardı ki, içtikleri su ayrı gitmiyordu.” (EET/K, 48)

besleme kapısı: *TS*'de bulunmuyor. ‘Geçinmek için gerekli paranın kazanılacağı yer’ anlamına gelmektedir: “Devlet işletmelerini işletmekte yarar görmüş, tümünü adamlarının geçim kapısı, besleme kapısı durumuna getirmiştir.” (NC/SİD, 52)

beş aşağı beş yukarı: Bu *TS*'de madde içinde verilmiş, örneği bulunamamış ve (üç aşağı beş yukarı) iç maddesine gönderilmiş. Oysa ayrı örnekler gösterilebilirdi: “Tutumlarını incelemeye kalkarsanız, onların da dedikleri beş aşağı beş yukarı buna yakın sözlerdir.” (NC/SİD, 51)

bir baltaya sap et-: Sözlüğümüzde (bir baltaya sap olamamak) var. Biraz yukarıda belirttiğim gibi önce varsa olumlusunun alınıp açıklanması, örneklendirilmesi gerekir: “Fahrettin’i bir memuriyete kapılandırmağa, bir baltaya sap etmeğe karar verdiler.” (EET/ÇA, 135) Burada geçen ve sözlüğümüzde örneksiz geçilen (kapılandırmak) için de örnek cümle olabilir.

bir mayadan yoğrul-: *TS*'de yer almayan bu deyimın anlamı ‘aynı özelliklere sahip olmak, yetiştiği şartlar benzer olmak’tır: “Ne kadar sözünü etmek istemese, yine de kıızıyla o nefret ettiği Şerif Ali’nin bir mayadan yoğrulduklarını görüyordu.” (NC/SY, 71)

canını dişine al-: Örnek cümlesi şudur: “En cesurlarından bir iki kişi, canını dişine alıp içeriye atlıyordu.” (EET/K, 112)

cebel: İkinci anlamına bir örnek cümle: “Tapularının batı sınırında cebel, kuzey sınırında cebel yazılıydı; cebel sık fundalıklar, adam boyu gömülü kaya parçaları ile kaplıydı.” (NC/SY, 11)

ciğerine işle-: *TS*'deki birinci anlam için örnek cümle: “Şaziment hanımın bu sözleri ciğerine işliyor ve asıl tuhafı sıfatına kendi kocasının layık olduğunu hükmettiyordu.” (EET/ÇA, 90)

çevrele-: Sözlüğümüzde ikinci anlama uygun düşen bir cümle: “Karısı çocuklarıyla etrafını çevreledikleri yer sofrasında, gözü büyük oğlu Zeynel’e takılıyordu,” (NC/SY, 127)

çingar çıkar-: Örnekle geçelim: “Sululuk etmeyen, çingar çıktığı zaman, dostunu ortada bırakıp da tüymeyen insanlardı.” (EET/K, 106)

dağla-: Sözlükteki dördüncü anlamı daha iyi açıklayan cümle: “Kadın yüreğini dağılayan bir kuşkuyla, kapının eşliğinden pencereye doğru atıldı.” (NC/SY, 66)

dağ tepe: Bu ikilemeyi sözlüğümüzde bulamıyoruz. Anlamının ‘hemen hemen bütün yerler, yöredeki coğrafyanın tamamı’ olmasını düşünüyorum: “Yılda en az bin beş yüz davayı yürütür, bu davaların dağ tepe bütün keşiflerine koşar, kararlarını kaleme alır.” (NC/SİD, 33)

dayanaksız: Örnek cümlesi: “Bu türlü parti üyeleri de, aralarındaki dayanaksız birleşmeyi korumaya çalışırlar.” (NC/SİD, 53)

dingin: İkinci anlama uygun örnek: “Osman dingin, bağırıp çağıran ağabeyinin üç dört adım ötesinde, söze karışmadan bekliyordu.” (NC/SY, 19)

düşük: Sözlüğümüzdeki dördüncü anlam için bir örnek cümle: “Önümüzdeki seçimlere katılacak düşüklerin dönemindeki bir ana muhalefet partisi var.” (NC/SİD, 57)

düşünceli düşünceli: *TS*'de bu ikileme bulunmuyor: “Yatıncaya kadar, konuşmadan, düşünceli düşünceli avludan odaya, odadan avluya girip çıktı.” (NC/SY, 96) Anlamı ‘sürekli düşünerek, efkârlı bir durumda’ olmalıdır.

el etek çek-: Çok bilinen bu deyim *TS*'de yer almıyor. Anlamının ‘bir işten, bir konudan tamamen sıyrılmak, ayrılmak’ olduğunu söyleyebilirim: “Konak halkı da, başlarını dinlemek için artık yabancıların el etek çekmesini dört gözle bekliyorlardı.” (EET/K, 69)

falaka: “Nihayet, kendini kaybettiğini gören kalfanın müdahalesi ile dayak faslı durdu; falaka çözüldü ve ipler yerine asıldı.” (EET/K, 37) örneğiyle tamamlayabiliriz.

fazilet say-: Sözlüğümüzde bulunmuyor. “Cevriye kadere boyun eğen, tevekkülü fazilet sayan kadınlardandı.” (EET/K, 105) Anlamı ‘erdem kabul etmek’ olabilir.

geçim kapısı: *TS*'de yok. Anlamı ‘yaşamasını devam ettirebilmek amacıyla geçinecek kadar gelir edilen bir yer’ olabilir. Örnek cümlesi için *bk. besleme kapısı*.

gönül boşluğu: Bu ibareyi de *TS*'de bulamıyoruz. “İnsanı ihtiyarlatan, vaktinden evvel çökerten gönül boşluğu değil midir?” (EET/ÇA, 89) Bu örneğe bakarak anlamının ‘dost sevgisinden uzak bulunmak, gönlünde hiç kimsenin sevgisini duymamak’ olduğunu söyleyebilirim.

günahsız günahsız: Sözlüğümüz bu ikilemeyi almamış. Anlamı 'günahsız bir şekildedir: "Karşımda omuzlarımı öyle günahsız günahsız ne kasıp duruyorsun?" (NC/SY, 68)

günü gününe uyma-: TS'de bulunmayan bu deyim anlamının 'her gün farklı tutum ve davranışlarda bulunmak, değişik düşünceler taşımak' olduğunu söyleyebilirim: "Hatta bir dediği bir dediğini tutmayan, günü gününe uymayan, delilleri başka türlü yorumlayan hâkimler görmüştü." (NC/SY, 20-21) Bu örnek cümlemiz aynı zamanda sözlüğümüzde bulunan, ancak örneği verilmemiş olan (bir dediği bir dediğini tutmamak) iç maddesine de örnek olarak alınır.

ha deyince: Örneksiz geçilen bir ibare daha. Anlamı 'hemen, derhâl, akla gelir gelmez' olarak verilebilir: "Yoksulluk ile bilgisizlik, öyle ha deyince kolundan tutulup kapı dışarı atılacak nesnelere değildir elbet." (NC/SİD, 49)

hapa hap: Sözlüğümüzde bulunmayan bu ibarenin anlamının 'aniden, birdenbire, burun buruna' olduğuna örnek cümlemiz uygun görünmektedir: "Bir gün, sabahleyin erkenden sofaya çıkan İdris Efendi karısı ile hapa hap karşılaştı." (EET/ÇA, 155)

harçlıksız: TS'de bu sıfat madde başında bulunmuyor. Aynı şekilde (harçlıksızlık) madde başı da yok. 'Harçlığı olmayan, bulunmayan' anlamındadır: "Ben sağ oldukça, hapiste bir gün harçlıksız kalmazsın!" (NC/SY, 41)

hayıt: Bir örnekle geçelim: "Havuzun ağzına yakın yıkık sağ köşesinden taşan suların yayıldığı düzlükte yetişen hayıtların dipleri daima nemli kalır." (NC/SY, 7)

husumet: Sözlüğümüzdeki ikinci anlama uygun düşen bir örnek: "Bu küçük olay gösteriyordu ki, komşularıyla aralarında başlayan husumet çocuklara kadar yayılmıştı." (NC/SY, 23)

hükmü altına al-: Bu deyim sözlüğümüzde yok. Anlamı 'biri üzerinde tamamen söz sahibi olmak, sözü veya kararları bir kimse üzerinde tamamen etkili olmak'tır: "Şimdi anlamıştı ki, erkek denilen mahluku kendi hükmü altına almak bir kadın için, zannedildiği kadar güç değildi." (EET/ÇA, 71)

ıslat-: Sözlüğümüzde üçüncü anlama uygun bir örnek: "Yazıhaneden evine gitmek üzere çıkarken, o gün neticelenen bir alış verişini ıslatmak için müşterisi tarafından bir içkili lokantaya zorla sürüklenmişti." (EET/ÇA, 95)

içinden çıkılmaz: TS'de bulunmuyor. Anlamı 'karmaşık, zor veya anlaşılabilir bir durum karşısındaki durum' olabilir: "Öğleye doğru, biraz daha

kariştirip biraz daha içinden çıkılmaz duruma soktuğu yirmiye yakın davadan yoğun, canından bezmiş gibiydi.” (NC/SY, 132) Bu örnek cümleyi (can) maddesindeki (canından bezmek) için de kullanabiliriz.

iki çift laf et-: Sözlüğümüzde (iç) madde başında verilen bu deyim için yer yanlıştır, (iki çıplak bir hamama yakışır)’dan hemen sonra ve (iki dinle bir söyle) iç maddesinden önce yerleştirilmesi gerekir. Örnek olarak da şu eklenebilir: “İki çift laf edecek, düşüncelerini biraz da başka bir âleme yöneltecek adam arıyordu.” (EET/ÇA, 96). TS’de (lakırdı) için örnek var.

ilerisi gerisini düşün-: TS’de olumsuzu önce alınmak gerekirken, bu alınmamış ve olumsuzu verilmiş. Önce olumsuzunun anlamı verilip örnek aktarılmalıdır: “Sen olmazsan böyle ilerisini gerisini düşünmek elimden gelmez benim.” (NC/SY, 117)

insanlaş-: “İnsanlaşmış bir sanatı bulunmayan bir toplumda insanın değeri gereği gibi anlaşılabilir.” (NC/SİD, 75) örneğiyle geçelim.

ispenç horozu: Bu madde başı önce normal olarak bir horoz tanımı yapılarak verilmeli, sonra TS’deki anlamın mecaz olduğu belirtilerek açıklama yapılmalıydı. Örnek verilemeden geçilmez, mecaz anlamına: “Kendisinden en az bir karış boyla sarhoşu döverken hırslı bir ispenç horozu gibiydi.” (NC/SİD, 41)

kafasında kur-: Sözlüğümüzde bu deyim bulunmuyor. Anlamı ‘sürekli düşünerek farklı yorumlar yapmak’ olabilir: “Her yıl, kış boyunca, kafamda, henüz göremediğim Karadeniz kıyılarına doğru, yıllık iznimi alınca uzanı vermeyi kurarım.” (NC/SİD, 14)

kapılandır-: Anlamı ‘gelir getiren bir işe yerleştirmek’ olabilir. Örnek cümlesi için *bk. bir baltaya sap etmek*.

kenarın dilberi: “Köksüz aydınlar, anası babası ile sokağa çıkan sonradan görme kenarın dilberleri gibi utanırlar onunla bir arada görünmekten.” (NC/SİD, 37)

kesesine dokun-: Bu deyim sözlüğümüzde bulunmuyoruz. Asıl anlamının yanı sıra buradaki örneğe göre mecaz anlamı ‘bütçesini sarsmak, zarara girmesine yol açmak’tır: “Terlikçinin kesesine dokunan bu hadiseden sonra, bir mahalle halkı Kodaman’dan yılmış, onu sayar olmuştu.” (EET)K, 9)

keyifsiz keyifsiz: TS’de bu ikileme yoktur. Anlamı ‘keyif duymadan, keyifsiz olarak’tır: “Ethem ile Musa geldi, havuzun suyuna baktılar, öncekileri keyifsiz keyifsiz selamladılar.” (NC/SY, 15)

kışkırtta kışkırtta: ‘Sürekli kışkırtarak’ anlamındaki bu ikilemeyi de sözlüğümüzde bulamıyoruz: “Birbirlerini kışkırtta kışkırtta, giden erkeklerin silahlarından gelecek sesi beklemeye başladı.” (NC/SY, 107).

kimine karpuz yedirir, kimine kelek; kimine çaput giydirir, kimine yelek!: Yazar bunu olduğu gibi vermiş. Anlamının ‘felek herkese farklı farklı işler yapar olduğu, herkese değişik tutum ve davranışlarda bulunduğu’ söylenebilir.

kopara kopara: TS’de bulunmuyor. Anlamı ‘devamlı kopararak’tır: “Başı önünde, ekmeğinden her lokmayı hırsıyla kopara kopara, dişleri arasında hırsıyla çiğneye çiğneye yemeğini yiyordu.” (NC/SY, 127)

koruyucusuz: Sözlüğümüzde ne bu madde başı ne de bunun olumlusu bulunuyor. ‘Koruyucusu bulunmaksızın’ anlamındaki madde başına örnek: “Kimse çıkıp da sekiz on yaşında, koruyucusuz günlerinde başına gelenleri yüzüne vurmuyordu.” (NC/SY, 139)

körüklü çizme: TS’de önce (körük) maddesinde özel bir açıklama yapılmalı, biçimi anlatılmalı, (körüklü) maddesinde de iç madde olarak (körüklü otobüs)’ten önce bu madde gelmeli. Çizmenin ayaktan dize kadar olan bölümünün özel olarak kıvrılması sonunda aldığı biçim anlatılmalıdır. Anadolu’da yerel giysiler arasında olup yapımcıları gün geçtikçe azalmaktadır: “Delikanlının, körüklü, siyah çizmeleri, haki renkli külot pantolonu vardı.” (NC/SY, 65) ile “Acemilik eder de onun süsüne, çalımına, körüklü çizmelerine kapılıverir!” (NC/SY, 70)

kul köle ol- (birine): Örnek cümlesi: “Şazimend hanım bu kadar yıl bu adama nasıl kul köle olabildiğine kendi de şaşıyordu.” (EET/ÇA, 71)

mahkemeci: Sözlüğümüzde bulunmuyor. ‘Mahkemeye, duruşmaya suçlu olarak çıkan kimse’ anlamındadır: “Mahkemeciler, jandarmalar arasında, ikişerli kolda adliyenin merdivenlerine doğru ilerlerken Osman’a doğru atıldı.” (NC/SY, 44) ile “Jandarmalar merdiven altının kapısını mahkemecilerin üstüne kapadılar.” (NC/SY, 47) Sözlüğümüzdeki (merdiven altı) madde başına üçüncü bir anlam daha vermeliyiz. ‘Adliye binalarında, duruşmaya getirilen mahkûmların tutulduğu, mahkemeden sonra da hapishaneyeye götürülene kadar geçici olarak barındırıldığı yer’ diyebiliriz.

neyimiz var neyimiz yok: Bu ibare sözlüğümüzde yer almıyor. ‘Neye sahipse hepsi, bütün varlığı’ anlamındadır: “Kasaba çocuklarının, neyimiz var neyimiz yok önlerine dökerek konuk ağırlamalarımızı hatırlardım.” (NC/SİD, 42)

oflayıp pufla-: *TS*'de bulunmuyor. 'Sıkıntıdan, üzüntüden of çekmek' diyebiliriz: "Ağasının yanında sıkıntıdan göğüs geçirdiğini, oflayıp pufladığını duyuyordu., ama bir kez olsun dönüp bakmadı." (NC/SY, 39)

olagel-: İkinci anlamına bir örnek cümle: "Öteden beri nasıl olagelmişse suyun gene öyle ortaklaşa kullanılması gerekirdi." (NC/SY, 20)

öfkeli öfkeli: 'Sürekli öfke duyarak, kızgınlıkla' anlamındaki bu ikileme *TS*'de bulunmuyor: "Öfkeli öfkeli soluyan kadını kolundan çekip yatırdı." (NC/SY, 14)

pir aşkına: *TS*'de örneği masa başında, kaynaksız verilmiş: "İki sene pir aşkına mahpus yattım ama Allah'a şükür piştim, insan sarrafı oldum." (EET/K, 86).

safını seç-: Sözlüğümüzde bulunmuyor bu deyim. Anlamının ' taraflar arasında yerini belli etmek, yan tutmak' olduğunu düşünüyorum: "Kişi okuduğu gazeteyi seçmekle safını da seçmiş oluyor." (NC/SİD, 6)

sebil et-: *TS*'deki örnek cümle edilgen durumuna bir örnek olabilir. Ancak önce bu biçimi verilmelidir: "Kendi toprağından çıkan suyu sebil edecek kadar zengin değildi ya!" (NC/SY, 12)

sille yumruk: Bu ikilemeyi de *TS*'de bulamıyoruz. Yakın anlamı olarak 'tekme tokat' diyebiliriz: "Hırsından etrafını görecek hâlde olmayan babası da rastgele, sille yumruk, tekme savuruyordu." (EET/IC, 13)

söğütdalı: *TS*'de yok. Bu bir bıçak türüdür ve 'ince, uzun, çok keskin, iyi çeliklenmiş bıçak' olarak tanımlanabilir. Bence birleşik yazılmalıdır: "Çeliğine ustasının su verdiği besbelli, kız gibi söğütdalı, iki yüzü güneşte pırıl pırıl, dala değdi mi dokunsa gidiyordu." (NC/SY, 131).

söz kalabalığı: Sözlüğümüzde bu deyim yok. Anlamı 'asıl amacından uzak birçok laf' olmalıdır: "Günümüzde de, çıkan dergileri dikkatle karıştırırsak, bir duygu düşünce bütününe varmak tasasından çok, hoşça gidecek söz kalabalığına önem veren şiirlerin bolluğu ile karşılaşırız." (NC/SİD, 73-74)

söz sanatı: Bu ibareyi de sözlüğümüzde bulamıyoruz. Anlamı 'edebiyatta, söz varlığını en iyi, yerinde ve güzel kullanma' diyebiliriz. Kişinin söz ve yazıda edebî gücünü gösterir: "Mersiyesini okurken Baki'nin söz sanatındaki hünerine hayran oluruz ama Kanunî Sultan Süleyman'ın ölümüne ağlayamayız." (NC/SİD, 73)

(birinin) suyuna git-: *TS*'de (suyunca gitmek) maddesine gönderilmiş, örnek verilmemiş: “Şazimend hanımın suyuna gitmenin kendi menfaatlerine daha uygun olacağına akıl erdirmiş bulunuyordu.” (EET/ÇA, 95)

tahtacı: Örneksiz geçilmiş: “Yanıköy’ün, Narlıdere’nin bütün kadınları, hemen hemen o yörenin bütün tahtacı kadınları, oradaydı.” (NC/SY, 145)

tamahkârlık: Sadece örnek verelim: “Bakalım tamahkârlığı yanında kalır mı, kalmaz mı?” (NC/SY, 15)

tasması düşmüş it gibi: Sözlüğümüzde yer almayan bu ibarenin anlamı ‘sinmiş, korkudan pısmış, çekingen, korkak’ olabilir: “Ne dolanıyor o rezil, tasması düşmüş it gibi yine buralarda?” (NC/SY, 73)

teneke teneke: Anlamı ‘tenekeler dolusu, tenekelerce’ olmalıdır: “Kadınlarımızı, kuyudan mahalle çeşmesinden teneke teneke su taşıyarak evlerini, taşlıklarını nasıl temiz pak tuttukları gözümün önüne gelirdi.” (NC/SİD, 41-42)

ulusçuluk: “Cezayirli, Güney Amerikalı, Asyalı kimi tanıdımsa Fransız ulusçuluğu ona kendi ulusunu daha çok sevdirmişti.” (NC/SİD, 29) örneğiyle geçelim.

uysallaş-: Örnek cümlesi: “Hacer’in küçük bir el hareketiyle, kendini kapının önünde bulacak kadar, nasıl olup da uysallaştığına şaşıyordu.” (NC/SY, 80)

ünsiyet et-: *TS*'de bulunmuyor, (peyda etmek) olarak verilmiş ancak örneksiz. *bk. aklına durgunluk vermek*.

üstüne al-: ‘Suçu, kabahati, günahı kendi üzerine almak’ anlamındadır ve sözlüğümüzde yoktur: “Osman onu böyle demek zorunda bırakmaz da suçu kendiliğinden üstüne alacak olursa, Osman’ı bir gün sıkıntıda bırakmazdı hapiste!” (NC/SY, 40)

yalım al-: *TS*'de (yalım) maddesinde iki anlamla açıklanmış ancak örnek cümlede görüldüğü gibi mecaz anlamı verilmemiş. Örneğe göre anlamının ‘kaygılanmak, şüphelenmek, merakı artmak’ olduğunu söyleyebilirim: “Kuşkuları bütün bütün yalım alan Hasan sarardı, öfkesini tutamaz oldu.” (NC/SY, 18) Burada daha çok ‘ateşlenmek, tutuşmak’ anlamı verilebilir.

yıkıla yıkıla: *TS*'de yok. Anlamı ‘zar zor ayakta durarak, o yana bu yana yıkılacak kadar bitkin olmak’tır: “Şerif Ali’nin arkadaşlarının zoruyla yıkıla yıkıla kapıdan içeri girdiğini gördü.” (NC/SY, 89)

yolu yok: ‘Çaresiz, başka çıkar kapı bulunmaz’ anlamına gelebilen bu ibare TS’de bulunmuyor: “Dış ticarete, bu işle uğraşanlar, dışarıda bıraktıkları dövizlerle halkımızı zarara sokuyorlarsa, yolu yok, dış ticaretin güven altına alınması, devletleştirilmesi zorunludur.” (NC/SİD, 19).

yuvarlak söz: TS’de (yuvarlak konuşmak) madde içi olarak alınmış, ama bu iç madde bulunmuyor. Anlamının ‘asıl konudan uzak oyalayıcı söz’ olduğunu söyleyebilirim: “Devlet idaresinde dürüstlük, temizlik, ciddiyet; bunlar ne de olsa biraz yuvarlak sözler ama, yine de hoş giden sözler.” (NC/SİD, 59)

yük yük: Sözlüğümüzde bu ikileme de yok. (yük) madde başındaki birinci veya ikinci anlama uyan bir örnek cümle: “Birkaç yıl sonra pazara yük yük kayışılar, şeftaliler indireceklerdi.” (NC/SY, 10-11)

zamansız: TS’deki ikinci anlama uygun düşen örnek: “Suyu zamansız bahçelerine çeviren komşular arasında sık sık ağız dalaşları çıkar.” (NC/SİD, 9)

Not: Her zaman olduğu gibi, yazarların ilgili eserlerindeki yazıma aynen uyulmuş olup herhangi bir değişiklik yapılmadan aynen verilmiştir.

Taranan Kitaplar:

CUMALI, Necati, *Senin için Ey Demokrasi*, Tekin Yayınevi, 2. bs., İstanbul 1980, 171 s. (NC/SİD)

_____, *Susuz Yaz*, Tekin Yayınevi, 8. bs., İstanbul 1983, 181 s. (NC/SY)

TALU, Ercüment Ekrem, *Çömlekçioglu ve Ailesi*, Berkalp Kitapevi, Ankara 1945, 164 s. (EET/ÇA)

_____, *Kodaman*, Semih Lütfi Kütüphanesi, İstanbul 1935, 168 s. (EET/K)